Trobada a Massalió
Gaiters, gegants i rockers es van reunir en aquesta vila en una explosió d'alegria popular.

Viatge a la Fraga republicana
Paco Tejero presenta el seu llibre sobre la història de la capital del baix cinca ara fa setanta-cinc anys.

Artelitera a Binèfar
La fira d'art a la capital de la comarca mostra l'obra dels artistes de la terra, amb una gran resposta per part del públic.

TEMPS DE FRANJA

Alta Ribagorça
Baixa Ribagorça
Llitera
Baix Cinca
Matarranya

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 7 • núm. 57 • La Franja, juny de 2006

Visca la creació

PEP LABAT

Lliurament dels Premis Despertaferro a Fraga

EDITA:
Iniciativa Cultural de la Franja
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:
Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ:
Isabel Calaf • T. 661 470 457
temps@wanadoo.es

COORDINACIÓ DE COMARQUES:
Marta Canales

REDACCIÓ:
Antoni Bengochea, Lluís Rajadell, Carles Sancho i Pasqual Vidal (el Matarranya).
Arcadi Abad, Damià Torrent, Marta Canales, Jaume Casas i Josep Labat (el Baix Cinca).
Carles Barrull, Anna Enjuanes, Neus Enjuanes i Aleix Castellnou (la Llitera i la Ribagorça).
Carme Messeguer (PPCC).

OPINIÓ:
Susanna Barquín, Esteve Betrià, Tomàs Bosque, Josep A. Carrégalo, Miquel Estaña, Joaquim Montclús, Josep Puche, Francesc Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:
978 85 15 21

IMPRESSIÓ i PRODUCCIÓ:
Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000
ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:
Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Papelería Germinal
C/ Sepulcro, 21
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Matisos a un manifest

Després de la publicació en diversos mitjans del manifest *Chuntos por l'aragonés. Manifiesto por la unidad de la lengua aragonesa*, la Junta Directiva del Centre d'Estudis Ribagorçans, atès que l'aragonès és una de les llengües parlades en el seu territori d'actuació, va considerar la conveniència de pronunciar-s'hi. Un cop consultada l'opinió al respecte entre socis i sòcies, simpatitzants i entitats pròximes, i un cop oïda l'Àrea de Llengua i Lingüística del Centre, la Junta va acordar adherir-se al document *Chuntos por l'aragonés…* sense embuts i amb totes les conseqüències. No obstant van fer constar algunes reflexions sobre determinades afirmacions o possibles mancances d'aqueix document.

El CERIb entén que la unitat de la llengua aragonesa no és una finalitat per ella mateixa, sinó un camí per a la seua conservació i promoció i considerem que el títol del manifest (*…por la unidad…*) fa èmfasi en un aspecte no prou assumit per bona part de la societat, especialment pels parlants nadius de la llengua (i encara menys en un territori on es conserven parles tan peculiars com les ribagorçanes).

Partidaris del *policentrisme convergent* (coexistència de models territorials diversos però que potencien allò que tenen de comú per tal de confluir en el futur) els membres de l'Àrea de Llengua i Lingüística del Centre creuen que cal grans dosis de pedagogia per tal que els parlants assumisquen l'aragonès com a un projecte comú.

De manera conseqüent amb això, el CERIb considera la necessitat de que, a més de la coexistència de models territorials (o *parastàndards*, especialment oportuns en el cas del baix ribagorçà), hi haja un tractament específic per a la gran varietat de transició entre l'aragonès i el català, el benasquès (popularment anomenat *patuès*). A més de la seua importància històrica i intrínsecament lingüística, el seu pes demogràfic dins el conjunt justifica amb escreix l'especificitat del seu model.

Respecte al«reforçament d'un model culte i referencial», bo i acceptant-ho com un element indispensable per a la supervivència de qualsevol idioma, el CERIb vol fer notar que en l'actual aragonès literari comú es detecta una deriva constant cap al vulgarisme que actua en contra de la valoració social de la llengua. La varietat referencial ha de provocar entre els seus usuaris actituds d'adhesió i d'orgull, només possibles a través del prestigi.

Davant de la convocatòria el *II Congreso de l'Aragonés*, feta posteriorment a l'aparició del Manifest i com a conseqüència directa d'aquest, estimem que, per tal de garantir l'acceptació majoritària entre la ciutadania tant del model com del desitjable procés d'extensió de l'ús social de la llengua, cal que la iniciativa siga assumida i promoguda des de les institucions públiques democràticament legitimades. És imprescindible forçar les institucions públiques, i especialment al Govern d'Aragó, a fer aquest pas legitimador, amb la participació de tots els sectors implicats i de professionals qualificats. La via del consens i del pacte és segurament la darrera esperança per a una llengua que, altrament, continuarà la seua atomització fins a la desaparició total.

Malgrat les reticències exposades, el CERIb vol oferir un missatge positiu i demana, a tots els aragonesos i aragoneses, actituds de comprensió i solidaritat cap a una llengua que és patrimoni no solament dels seus parlants, sinó de tota la col·lectivitat aragonesa.

s u m a r i

2 Editorial

3 Salutació del director
Cartes dels lectors

4 El Matarranya

7 El Baix Cinca

10 Entrevista
Susanna Vela, cap de l'Arxiu Nacional d'Andorra

12 La Llitera i la Ribagorça

15 Tema del mes

16 Aragó

17 Gent de Franja

18 Països Catalans

19 Opinió:
D'incineradores, tèrmiques i altres assumptes poc necessaris

salutació del director

Sembla que ja olorem les vacacions. El número està carregat de música, poesia, i de propostes de recorreguts turístics pel nord de la Franja. Mentre els carrers de Massalió s'omplien aquest mes passat de música tradicional, els locals, terrasses i discoteques de Fraga s'inundaven de música pop dels 80 i els 90. La cultura també ha estat present a Fraga, en el lliurament dels Premis Desperta Ferro!, a la presentació del llibre del lliterà Espluga al Matarranya, o a la del nou poemari de Gràcia al cor de la capital aragonesa, o els premis Arte Litera lliurats a Binèfar…

Enmig de tot aquest «bany» de cultura tradicional, de sempre, ens trobem en les pàgines d'aquest número també elements d'innovació i de modernitat, molt interessants. És el cas de l'empresa familiar GarMelet, una saga de mecànics de Saidí que ha aconseguit crear la seua marca de peces de maquinària agrícola que han constituït una sensació i han rebut un premi a la Fira Mercoequip de Fraga.

Tots uns exemples de que a la Franja hi ha futur, cultura i imaginació. Potencials que les institucions comarcals i regionals hauran de recolzar com cal.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Ni incinerador ni central tèrmica

Els treballadors i treballadores del Sindicat CNT de Fraga a la Comarca del Baix Cinca – Bajo Cinca reunits en assemblea extraordinària, manifestem, davant de les noticies aparegudes per diverses vies sobre la possible ubicació d'una CENTRAL TÈRMICA al terme municipal de Mequinensa, a la Comarca del Baix Cinca, i de la possible ubicació d'una INCINERADORA de despulles animals, al terme municipal de la Granja d'Escarp a la Comarca del Segrià, la nostra ferma oposició a eixes dos instal·lacions, que tot i tenir evidents diferencies, comparteixen però diversos aspectes negatius, que sens dubte, fiquen en greu perill l'equilibri social i econòmic de la nostra comarca.

D'una banda, essent l'agricultura una part important del motor econòmic local i per la seva condició òbviament part mateixa de la natura, serà una de les primeres a comprovar el seu efecte devastador. També el sector de l'oci i el turisme, que en eixos darrers anys ha experimentat un creixement considerable de visitants, a la nostra comarca, es veurà afectat. I en general l'economia local que haurà de pagar una tecnologia costosa que en res ens beneficia i frena un desenvolupament més sostenible.

No s'ha d'oblidar tampoc la salut i el nostre patrimoni natural, ja que eix tipus d'instal·lacions alliberen substàncies químiques altament contaminants (mercuri, cendres tòxiques…).

Per tot això reclamem de les Autoritats Municipals de la Granja d'Escarp i de Mequinensa, així com a totes les Autoritats Comarcals del Baix Cinca-Bajo Cinca i Segrià que col·laborin i contribueixin de forma positiva a retirar los plans d'ubicar als seus respectius municipis la INCINERADORA i la CENTRAL TÈRMICA.

C.N.T. Federació Local de Fraga

A voltes arriben cartes…

Pareix que darrerament les llengües a Aragó tenen una miqueta de repercussió mediàtica. Miguel Ánchel Barcos escriu a *El País* el 6-05 sobre la reforma de l'estatut aragonès i el necessari reconeixement i protecció de les llengües. És prou important, també, el reportatge que va publicar fa un parell de setmanes el portal Aragón Digital, on es parlave de la situació de l'aragonès, la seua normalització, el problema de la falta d'una Acadèmia de la Llengua o de l'interessant projecte que és Charrandotb.com, una web que arreplegue vídeos en aragonès. Al *Periódico de Aragón* podíem llegir, no fa gaire, un parell de cartes que parlaven de les nostres llengües. A una, un home de Saragossa diu que l'aragonès haurie de tindre un reconeixement, però pense que el català, per molt que el parlen alguns aragonesos, és una llengua forana i per tant no haurie de ser reconeguda al nou estatut. L'altra és pitjor. Per sort molts ja «coneixem» l'autor i sabem de quin peu calça. És curiós llegir que«no deberíamos inventar nuevos nombres para lo que ya existe» d'una associació que no fa més que inventar noms estranys per a una llengua que ha estat reconeguda com a «català» per filòlegs, universitats i qualsevol que l'haigue sentit parlar i tingue una miqueta de seny. Ara que la gent comence a prendre una miqueta de consciència, hem de patir els embolicadors que no tenen una altra fenya que posar travetes a un moment històric que potser no tornarem a tindre en molt de temps, un temps massa llarg que segurament les nostres llengües no resistiran.

Fogaire.blogspot.com

L'ESMOLET

Ni pa, ni vi: demagògia

Quan en Bassas va anunciar en Marcel·lí al seu programa, vaig pensar: «quedarà bé amb els oients, donarà llargues a la llei de llengües i poca cosa més».

Al cap de poc, sorpresa: Va nuar-se ben fort el catxirulo i va començar a practicar l'esport nacional (perdó, regional): el«fot-li, que són catalans». D'aquesta manera, els seus assessors d'imatge (sóc ingenu i confio que no li va eixir del cor, sinò dels despatxos dels tècnics) van esborrar-li el pecat original de ser catalano-parlant. I en terreny enemic! Va començar reclamant les obres de la Franja (suposo que per dur-les a a l'ombra de Torreciudad, ben lluny de l'esmentada Franja), va seguir amb el tema de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i va acabar recordant els greuges aquells de l'aigua de quan jo era adolescent. I la llei de llengües? Oblidem-nos-en. Com a colofó va acusar als catalans de menysprear la intel·ligència dels aragonesos.

Al dia següent va parlar en Francesc Serès, més que indignat per les paraules d'en Marcelino. Aragó està en peu de guerra per les 113 obres (que si fossin a un museu de Nova York o Madrid no produirien cap rebombori) i, en canvi, se'ls en fot el patrimoni cultural que són el català i l'aragonès. En paraules d'en Serès, som una nosa, una pedra a la sabata.

Em va produir una gran tristesa, sentir el nostre president. Va ser la constatació que, per guanyar unes eleccions a l'Aragó, s'ha d'acabar baixant als inferns de la demagògia.

Carles Terès Bellès

La música tradicional ompli els carrers de Massalió

La III Trobada de dolçainers, gaiters i geganters i la presentació del primer disc de «Los Draps» esdevenen un èxit

■ **R. Lombarte**

M. MARTÍ BADIA

Actuació a la plaça de l'Ajuntament

Música tradicional i música combativa han estat la barreja en la darrera trobada de dolçainers, gaiters i geganters de la vila de Massalió. La trobada de música tradicional per una banda, i la presentació del primer disc del grup Los Draps per l'altra, han consolidat l'èxit d'aquest festival de música popular en la seua tercera edició.

Al voltant de 200 músics i artistes repartits en onze colles d'arreu dels Països Catalans i Aragó es van donar cita a la III Trobada de dolçainers, gaiters i geganters de la vila de Massalió. La trobada va començar ven entrada la tarda amb una cercavila pel poble. Els carrers de Massalió van ser l'escenari d'un itinerari de música tradicional on es barrejaren cançons popular com ara el *Ball del Poll de Mont-roig* amb d'altres més reivindicatives, com les versions que es van escoltar de la Companyia Elèctrica Dharma.

La cercavila va finalitzar amb l'arribada de totes les colles a la plaça de l'ajuntament, on els músics van tocar per ordre a un escenari habilitat i van acomiadar-se dels veïns de Massalió a tocs de tabal i dolçaina.

Tot seguit, la sala d'actes de l'ajuntament de Massalió va ser escenari de la roda de premsa convocada per Los Draps. El grup de música matarranyenc va presentar d'aquesta manera el seu primer disc *No mos fareu callar* als veïns i mitjans de comunicació del Matarranya. La roda de premsa va gaudir de la participació dels alcaldes de Pena-roja i Massalió, la vídua de Desideri Lombarte (poeta pena-rogí a qui el grup dedica aquest disc) i a Chabi, representant de la productora independent i alternativa *Mago fermin produzions.*

Una nit molt esperada

La música tradicional de la tarda va donar pas a una nit carregada de música combativa. Després del sopar popular a la cooperativa de Massalió, el saló cultural del poble va recollir el concert de presentació al Matarranya del primer disc de Los Draps. D'aquesta manera, el concert va esdevindre la trobada de tots aquells músics que van col·laborar en el primer treball del grup matarranyenc.

El primer grup en pujar a l'escenari va ser Commando Ramone. La formació d'Alcanyís va ser l'encarregada d'animar els més de 500 joves assistents al concert a ritme de versions del mític grup Ramone's. Tot seguit, va ser el torn dels Prau. El grup de Saragossa, barrejant la música tradicional amb la música compromesa va demostrar que la cultura i la parla aragonesa reviscolen com mai. A continuació, el consolidat grup matarranyenc Azero va pujar a l'escenari amb molta festa i moltes coses a dir. D'aquesta manera, se succeïren cançons reivindicatives com «A desalambrar» o «Sangre en la manifestación».

Finalment van pujar a l'escenari Los Draps. Amb un missatge directe i compromès amb la seua terra i la seua llengua. El grup matarranyenc va oferir un repertori sense precedents. Al llarg del concert es van barrejar cançons del seu darrer disc com ara *Cultura Popular o Feixistes* amb altres més festives, com la versió de L'estaca de Lluís Llach. A més, al llarg del seu concert, van intervindre els companys d'escenari Jorge (Azero), Josep (Temps al temps) i Miguel i Isa (Prau). El concert va acomiadar-se amb música de ball fins altes hores de la matinada.

L'organització ha qualificat la III Trobada de dolçainers, gaiters i geganters com un èxit. Així doncs, dóna les gràcies a tots els assistents i participants per la seua presència a un esdeveniment que cada cop es consolida més a les terres del Matarranya.

VILES I GENTS

Explicar la Franja des d'un Diari

Si teniu ganes d'explicar coses interessants i voleu que les llixgue qualsevol persona del món, només necessiteu un PC i una connexió a Internet. Fins i tot una connexió de 56kb serà suficient mentre esperem que la Comarca cumplixque els terminis que es va marcar per a l'ADSL. Darrerament la premsa en va plena sobre com creixen los anomenats «Blocs», que són com los diaris personals, però oberts als ulls del gran germà. Referint-nos a blocs del Matarranya, ara ja es pot anar a buscar trufes al Mesquí (lobolarsen.bitacoras.com) o veure el Matarranya en ulls dels turistes (poseu Matarranya al blogsearch.google.com) o fins i tot els budistes que es passegen pel Matarranya expliquen com s'hi pot tocar el cel amb los dits. I els *vilaters* que escrivim a esta columna fem lo nostre particular bloc col·lectiu (vilesigents.blogsome.com).

A la resta de la Franja hi ha blocs de qualitat: des de l'activisme de les associacions susannabarquin.zoomblog.com/, blocs trilingües com algun país: rimat.blogspot.com des de la Ribagorça (Guineu, no tancos lo Bloc!) i fogaire.blogspot.com des de la Litera. N'hi ha un de molt recomanable d'una jove fragatina, en to molt personal: sueps1.blocat.com. Que per cert, és molt diferent del que acabo de descobrir de jóvens matarranyencs que fan a l'Institut. Resumixen una nit de «festa» (…és un dir) iesmatarranya.blogspot.com«toda la noche bebiendo, fumando y bailando sin parar hasta que el dinero se acabe y los pies no puedan más.» En definitiva, que que ja dec fer tard en crear el meu bloc i comprarme unes ulleres de pasta.

Natxo Sorolla

La Diputació de Saragossa reconeix la poesia de José Miguel Gràcia

José A. Bielsa Zapater

SÍGRID SCHMIDT VON DER TWER

Presentació de *Reflexions i abstraccions* al Palau de Sástago

Reflexions i abstraccions són «trenta poemes –producte de reflexions i observacions– aixecats sobre estructures conceptuals que s'estenen des de la geometria a la música i l'estètica o des de la natura a les sensacions i desigs més íntims. Uns poms de tecnicismes en la llengua, mots de ruralia que sorgeixen del seu amagatall sense timidesa i algun toc de cal·ligrama».

Així defineix l'autor el nou poemari que es presentà al «Salón del Trono» del Palau de Sástago de la Diputació de Saragossa el passat 4 de maig.

Com va dir la senyora Cristina Palacín, presidenta de Comissió de Cultura de la DPZ, que va presidir l'acte, aquest llibre «va ser tota una sorpresa quan es presentà al premi de poesia Santa Isabel de Aragón, reina de Portugal, de l'any 2.003». Sembla ser que ningú esperava un llibre en català. Malgrat que no guanyà el premi, el jurat recomanà la seua publicació. Amb una mica de retard, es presentava per fi el llibre, junt amb el del guanyador enguany: l'excel·lent poeta saragossà resident a Sòria César Ibáñez París, amb el poemari *Cántaro y otros límites*.

Després de que la diputada de Cultura fes una acurada presentació dels dos poetes protagonistes, nomenant els seus currícula i glossant els seus valors literaris, prengué la paraula el doctor Artur Quintana, que va fer una anàlisi de tota l'obra de Gràcia, especialment d'aquest últim llibre, destacant «el difícil equilibri entre ruralitat i modernitat, i entre la reflexió, el concepte, la geografia i el llenguatge». Com és habitual en Quintana ens mostrà en la seua dissertació una gran capacitat analítica-sintètica.

J.Miguel Gracia, després d'anunciar-nos que havia triat el número 33 pel seu simbolisme, ens recità tres poemes, deixant a l'Antoni Bengochea que recités el número 29, en realitat l'únic que fa servir el cal·ligrama i a més està dedicat a la música. Com de costum, Bengochea el va fer seu. Amb la seua interpretació, conscientment«exagerada» que acabà amb un toc de campana que ens crida al silenci, finalitzà la presentació del llibre del poeta codonyerenc.

Finalment, el professor universitari Alberto Montaner presentà al guanyador del premi«Santa Isabel de Portugal» i l'autor llegí un parell dels seus poemes.

Cal destacar que el nostre poeta de la Codonyera va estar acompanyat per un selecte i nombrós grup d'amics franjolins.

Correfocs a la Fira de Vall-de-roures

Lluís Rajadell

La tradicional Fira de Maig de Vall-de-roures, celebrada entre els dies 5 i 7, va centrar la seua oferta lúdica en la equitació, una especialització que els organitzadors han anunciat que s'incrementarà en els propers anys. Per la capital administrativa del Matarranya van passar enguany 10.000 visitants. Una de les activitats més concorregudes va ser la II Concentració Ecuestre del Matarranya, que va comptar amb més d'un centenar de cavalls. Els genets participants van participar en una desfilada pels carres del poble, on va haver-hi distints tipus de carruatges de passeig i de càrrega. La fira de Vall-de-roures va ser des dels seus origens un mercat per la compravenda de cavalleries per a les feines del camp. Després d'unes dècades on la presència d'este tipus de animals havia desaparegut per la modernització de l'agricultura, l'exhibició i concentració de cavalls recupera una vinculació amb el bestiar equí secular. Entre les activitats lúdiques organitzades paralelament a la fira va destacar un correfocs.

Planeta Franja es presenta a Massalió

Redacció

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

Presentació de *Planeta Franja* al Saló d'Actes de l'Ajuntament de Massalió

El passat dia 15 d'abril, dissabte de Pasqua, el Saló d'Actes de l'Ajuntament de Massalió es va omplir amb motiu de la presentació del llibre *Planeta Franja, el trencaclosques del català a l'Aragó*, d'en Josep Espluga, Doctor en Sociologia i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'acte es va iniciar amb les paraules de la Maria Dolores Gimeno, Doctora en Filologia Hispànica i professora de Llengua i Literatura Espanyola a la Universitat Rovira i Virgili, qui, en nom de l'Associació Cultural del Matarranya, va retre un petit homenatge a l'Artur Quintana pel seu nomenament com a membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. La professora Gimeno va destacar la important tasca desenvolupada pel Doctor Quintana en el camp de la Filologia Romànica i, en particular, en el del català a l'Aragó, matèria en la qual ell és una autoritat indiscutible gràcies als seus estudis iniciats ara fa quaranta anys, al 1966. A continuació, Gimeno va destacar dos aspectes del llibre del professor Espluga: la revisió que fa dels tòpics que s'utilitzen tant des de l'Aragó com des de Catalunya per parlar de la Franja i l'ús d'un intel·ligent sentit de l'humor a l'hora de tractar la complicada qüestió de la identitat; també va incidir en aspectes temàtics com l'anàlisi del terme «Franja» i les seues variants, la «anomalia» lingüística de parlar català fora dels límits de Catalunya i la realitat socioeconòmica de la zona.

A continuació, el Doctor Quintana, professor de Català a la Universitat de Heidelberg, va notar la singularitat de què els habitants de la Franja aragonesa són els únics ciutadans espanyols que no tenen reconegut oficialment el dret a utilitzar en condicions plenes la seua llengua, malgrat el mandat constitucional, de manera que l'esperada i aplaçada cooficialitat sembla el conte de l'enfadós que comença amb un: «ara te contaré un conte», frase inicial i repetida d'un conte que no s'acaba mai. Respecte al terme «Franja», Quintana va indicar que tenia una antiguitat de 30 anys, i que podia suscitar problemes o confusions ja que podia adjectivar-se com a «Oriental», és a dir, al Ponent del domini lingüístic català, o «d'Aragó» si es feia referència a la seua adscripció administrativa.

En tercer lloc, en Josep Espluga, autor del llibre, va plantejar les reticències externes que provoca el català, utilitzat en la lluita entre les èlits de poder catalanes i aragoneses (o espanyoles) –amb períodes de col·laboració i de conflicte– en què la Franja queda al mig. Tanmateix va indicar les reticències internes a la cooficialitat del català a la Franja –i en concret al català normatiu– per part dels habitants que no el saben i per la dels erudits locals, acostumats a publicar en castellà o en una norma casolana.

Finalment es va iniciar un

col·loqui, moderat pel Marc Martí. La majoria dels participants van manifestar la necessitat de defensar i estimar la llengua materna, però que era imprescindible que el català tingués reconeguts uns àmbits d'ús que ara no té. A la indicació d'un assistent de què amb un president catanoparlant ara era un bon moment per la cooficialitat, es va recordar que Marcelino Iglesias és «catalanoparlant però no catalanòfil» i que el seu perfil polític li fa calcular més els vots possibles que el dret lingüístic dels habitants de la Franja; igualment es va assenyalar que és insuficient i incomprensible que l'ensenyament del català a l'Aragó sigui optatiu i d'una hora setmanal. També es va parlar sobre la conveniència de fer bilingües algunes publicacions per tal de arribar als aragonesos castellanoparlants, que d'aquesta manera podrien conèixer el tema de primera mà; no obstant, el Dr. Quintana va precisar que en àmbits cultivats, amb interès i ajuda d'un diccionari, és habitual llegir i citar altres llengües romàniques i que el català no pot ser una excepció. Va quedar per desenvolupar la qüestió de com augmentar la vertebració de Nord a Sud de la Franja i, al mateix temps, crear un grup de pressió o *lobby* de la zona, que planteja el llibre presentat.

Figures del Pop dels 80 encapçalaren la segona edició del Festival *En la línea*

■ **Òscar Labat**

Actuació dels germans Auserón al pavelló del Sotet

La segona edició del festival *En la línea* (Fraga, del 19 al 23 d'abril de 2006) es va presentar, en principi, amb alguns dubtes. D'una banda, estava per veure si la resposta del públic seria millor que en l'anterior convocatòria i comprovar com aniria això del canvi de dies (la passada edició va ser del 13 al 21 de març) i, d'altra, la sensació que el cartell no era gaire atractiu, i més si ho comparàvem amb els grups i artistes presentats l'any anterior. Tret dels germans Auseron –ex Radio Futura – i Delinqüentes –grup molt popular entre els més joves– no hi havia propostes que despertessin molta expectació.

Entre el més destacat (i començo a comentar a partir del dia 20) podríem esmentar Javierre –ex Soul Mondo, Nu Tempo, etc.– que ens va fer una actuació en clau acústica on va repassar tots els èxits de la seua dilatada carrera, inclosos de quan era un músic més «convencional». D'aquella nit, també s'han de citar Starkych, que, s'haguessin emportat el premi del públic si estiguéssim parlant d'un festival de cinema. El cas és que els quatre que hi eren s'ho van passar d'allò més bé amb una proposta «revival», entre el teatre i sessió de disco-mòbil amb cançons dels 80. Si no m'equivoco, aquests tornen abans del Pilar (és la proposta que més contractes va aconseguir de tot el festival, i que més polèmica va provocar, encara que d'això es tracta).

Del divendres 21, Mescal, un grup aragonès de versions de grups dels 70 (Hendrix, etc…) amb molt bona veu, però enmig d'un ambient molt apagat (sala Bathroom de Florida 135, a les 10 de la nit). Després, els navarresos THC, amb una proposta entre el chill out i el pop que van tenir una mica més de públic (estic parlant de 50 persones). Menció especial mereixen els Azero, que fan una música reivindicativa a l'estil d'aquests grups de *post-punk* que criden davant un micròfon consignes contra el capitalisme i els americans i en lloc de guitarres toquen motoserres, però el cas és que porten molts seguidors, no sé d'on van sortir però aquest grup va omplir la sala. Increïble.

El cap de setmana va generar molta més expectació. La nit va començar amb La Sinfònica de Gavà –ex Azucarillo Kings– que ja van estar a Fraga fa tres o quatre anys en un concert absolutament memorable. Una rumba canalla i divertida, això sí, si en lloc de 25 ànimes, haguéssim estat 300, molt millor. Darga, uns marroquins amb bones idees, però que en alguns moments van ser excessivament monòtons i és que no acabo d'entendre aquestes cançons tan llargues i repetitives. Em cansen. I un altre bany de multituds, Delinqüentes, més previsible era l'assistència de, aquí sí, més de 300 persones. Va ser una proposta divertida, amb bona comunió amb el públic però amb un so una mica deficient.

El diumenge 23, l'últim dia, va començar amb un grup Saragossa que segur que s'escoltaran molt d'aquí un any o dos. Un grup en la línia de La oreja de Van Goth –cantant femenina, actitud rebel d'adolescent de casa bona, etc.– sense idees massa originals. Una vintena de persones de públic. Avorrit. Els van succeir The Gift, uns portuguesos absolutament genials que passen per ser els millors del festival. Una proposta electrònica amb una gran cantant, guitarres i sintetitzadors de col·leccionista (van fer un tema amb un sintetitzador d'ones que ens van deixar a tots els que estàvem bocabadats) que ens va fer vibrar durant una hora. Sensacionals. Una sorpresa que va escalfar molt la nit. Per tancar les actuacions del pavelló del Sotet, la proposta dels germans Auserón, La huella sonora, versions molt personals de temes molt coneguts i cançons de Radio Futura que van fer gaudir notablement els nostàlgics dels 80.

Això va donar de si la segona edició del festival *En la línea*. El cartell, com en la primera edició, de luxe i el poc interès del públic local, la nota dominant. Una llàstima.

Alumnes de català de l'IES R.J.Sender visiten TV3

■ Pep Labat

Una quarantena d'alumnes de batxillerat de l'Institut d'Educació Secundària i Batxillerat «R. J. Sender» de Fraga van visitar el passat dia 28 d'abril les instal·lacions de TV3 a Sant Joan Despí. L'objectiu de l'activitat era conèixer millor el funcionament d'un dels mitjans de comunicació que més contribueix a la normalització lingüística i cultural a les nostres comarques. L'activitat va consistir en un recorregut guiat d'una hora de durada per les instal·lacions i en l'assistència com a públic en un programa d'entreteniment en directe.

Al matí, els alumnes de català van poder visitar la redacció d'informatius i les unitats mòbils, així com els platós on s'elaboren els programes de producció pròpia de la cadena: informatius, entreteniment, divulgatius, etc.. A més, van poder veure els tallers d'elaboració de decorats (fusteria, pintura, etc.) així com l'espai on aquests s'emmagatzemen després de cada emissió. També, van recórrer el taller de caracterització de personatges, vestuari, maquillatge, etc.

A la tarda, el grup va poder gaudir en directe, en qualitat d'espectador, del programa «El club», conduït pel carismàtic Albert Om.

Presentació del llibre

Fraga. República i Guerra Civil: Un temps a recordar

■ Pep Labat

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA va presentar el passat 21 d'abril el llibre del professor fragatí Paco Tejero Costa, *Fraga. República i guerra civil: Un temps a recordar*. La publicació, número 7 de la col·lecció sobre temes històrics «Gallica Flavia», és el resultat del treball d'investigació que va ser premiat amb la beca «Amanda Llevot 2003», que concedeix anualment l'IEBC.

En el transcurs de l'acte, es va recordar breument la història i les motivacions que van portar a aquesta entitat a engegar la col·lecció «Gallica Flavia» i a més, es va fer un petit homenatge al Josep Galan, ja que es tracta del primer llibre que l'IEBC publica després del seu traspàs i també perquè al llarg de molts anys va ser el responsable de la Secció d'Edicions, període de temps en què es van publicar més d'un centenar de llibres.

Per una altra part, hauríem de destacar la conferència que l'autor, el professor Paco Tejero, va oferir a un auditori que va desbordar la capacitat de la sala d'actes del centre cultural fragatí Palau Montcada. Paco Tejero, va anar repassant gràficament els capítols en què està estructurada l'obra, amb els seus continguts. Tejero va descobrir aspectes importants, així com anècdotes sobre els esdeveniments que van tenir lloc en aquesta etapa de la nostra història recent.

Paco Tejero com a autor és, sense dubte, un treballador meticulós i extremadament perfeccionista en el bon sentit de la paraula. Les informacions contingudes en aquest treball seran a partir d'ara, referència obligada per als historiadors que s'interessin per aquesta època. L'estudi sap mantenir l'equilibri entre el rigor històric i la divulgació; gairebé s'entreveu una dimensió didàctica. Per això, podem dir que és de fàcil enteniment

i pot complaure des de l'investigador més purista fins el lector menys avesat a la lectura de llibres d'història. A més, lingüísticament, podem afirmar que utilitza una varietat estàndard del català nord-occidental amb la presència de trets locals, que sense dubte, no neguen la unitat de la llengua, sinó l'enriqueixen. En relació amb el contingut, es podria dir que l'obra no té llacunes; és a dir, abasta tots els períodes importants de la Fraga d'aquesta etapa històrica, i al mateix temps, sap connectar amb els esdeveniments històrics que s'anaven produint a nivell de l'Estat, imprescindibles per a entendre el que està passant a la nostra població. Paco Tejero ha tingut la voluntat de reconstruir la memòria d'un període que fins ara habitava en el record dels més grans i bàsicament es mantenia gràcies a la transmissió oral.

El llibre contribuirà a entendre què va passar en la línia dels actuals moviments de recuperació de la memòria històrica recentment constituïts arreu de l'estat.

GarMelet, premi a la innovació comarcal

Arcadi Abad

Seguint una mica la trajectòria de GarMelet podem veure com han estat presents a la majoria de les explotacions de la ribera.

L'empresa familiar Melet, natural i resident a Saidí des de fa moltes generacions, actualment es dedica a la venda i reparació de maquinària agrícola. Però avui, gràcies a l'experiència adquirida en maquinària aplicadora de productes fitosanitaris, han creat la seva pròpia marca: GarMelet, i així poder millorar l'atenció als seus clients, corregint tot allò que no donava bons resultats a la maquinària de la qual eren representats comercials.

No oblidem que pertanyem a una de les zones més privilegiades en qualitat del cultiu de préssecs i nectarines. Malgrat la davallada en els preus, la majoria de les explotacions s'han vist obligades a incrementar les hectàrees productives per ser competitius; maleïda competitivitat. Aquestes ampliacions, duplicant o triplicant la superfície existent, han produït unes despeses de temps i diners molt importants.

Fa pocs dies hem pogut assistir a la fira de MercoEquip de Fraga, on aquesta empresa saidinenca presentava les seves darreres novetats. Entre elles, un atomitzador que té la capacitat de doblar la velocitat d'aplicació, amb els avantatges que això suposa.

Alfredo Melet ens va explicar que aquesta maquina està dotada d'un ventilador amb broquets a la part davantera, a més del de darrere ja habitual. Cada ventilador gira en un sentit, creant unes turbulències que permeten arribar a llocs que altres aplicadores de productes fitosanitaris no ho aconsegueixen, amb la mateixa qualitat. Un altre avantatge és que, en segons, es poden regular els ventiladors adaptant-los a les necessitats dels marcs de plantació o a les condicions atmosfèriques desfavorables, amb menys cavalls de potència i amb l'estalvi de combustible consegüent.

Aquesta empresa familiar sempre ha estat fidel a la fira de MercoEquip, des de la primera edició, fet que els hi ha permès evolucionar d'uns primers dissenys fins al perfeccionament d'avui en dia. El servei de postvenda i reparació ràpid i eficaç és una de les

característiques de GarMelet, fet que juntament amb les certificacions del Centre de Mecanització Agrària, van permetre patentar el sistema mecànic de la seva darrera novetat, sense competència al mercat mundial. És aquesta patent la que ha estat guardonada amb el premi a la innovació industrial de la fira MercoEquip.

ESTAMPES RIBERENQUES

A Fraga

Mercè Ibarz

Ara que Crist ha ressuscitat i parlat amb Magdalena, qui així és qui, des de fa dos mil anys, té la clau de les paraules del fill de Déu i de sa mare, Maria, és bon moment per dir que les obres sacres de la Franja s'han d'estar a Fraga. Ni a Lleida ni a Barbastre. L'art que ha mantingut intacta la història de les contrades fronteres arago-catalanes ha de ser visible a la capital més rica, complexa i desballestada de les comarques franjines. Per tal que així sigui no hi ha ni el problema, diguem-ne, d'on ni de quin espai ha d'acollir les quaranta-nou obres en disputa: el Palau Montcada. El mateix museu que acull la pintura de Miquel Viladrich i el palau on Diego Velázquez va pintar dos quadres memorables mentre acompanyava el rei de torn.

Mentre escric aquestes ratlles, Crist no ha pas encara ressuscitat però Magdalena aconsella. Recorda que la Verge de Saidí és també la Mare de Déu, raó suficient per dir-hi alguna cosa des de la Franja. Sí, és clar. Figura que els alcaldes de les poblacions«afectades» ja ho han dit, que tanta gent ha dit la seva, fins el papà de Roma, que ja em direu vosaltres si no hauria de tenir altres qüestions on ficar el seu majestàtic interès i la seva persona. I vés per on, la majoria, el de Roma sobretot, diuen que les obres han d'anar a Barbastre. Guaita què bé. A la ciutat de l'Opus Dei, per més desastre que sigui per a tants dels seus habitants carregar aquest pes. A la ciutat i les contrades que més penitència han hagut de fer a l'Aragó, al costat de Jaca, la primera vila que va promoure la República amb una insurrecció que encara coneixem tan malament com el poder vol. Barbastre, Jaca, Saragossa, Osca, tot l'Aragó, han hagut de penar, i penen, per pagar pel passat republicà i llibertari que és el seu. Quin calvari.

La Franja, en conseqüència, ha hagut de penar doblement: per aragonesa i per fronterera, per catalanoparlant i per emprenedora. La pena capital ha estat l'anòmia, el no saber qui s'és ni com se'n diu. És llarg de parlar-ne i més d'enraonar. Fraga ho coneix bé: tot se'n va cap a Barbastre. L'hospital comarcal, les residències geriàtriques, les estructures culturals públiques, ara les obres sacres d'un passat que no pot anomenar. No pateix pas, Fraga: tant se li'n dóna. Té la Florida 135, la gran discoteca europea, té un munt de diners que no sap a què dedicar i té així mateix immigrants d'arreu, des de fa vint anys pel cap baix, que li asseguren la mà d'obra i li regeneren el casc antic.

Amagar l'ou. Fugir de les responsabilitats. Ara: som al vint-i-un. És temps de reconstruir allò que Miquel Viladrich va conèixer una mica i fou destruït. Allò que en un costat de la frontera se'n diu societat civil i que, fins Lleida, que vaja una altra capital marejada fins els límits històrics pel que la psiquiatria coneix com «doble vincle» (haver d'acomplir a la vegada dues ordres oposades), allò que fins Lleida, deia, ja va fent. Societat civil, sisplau, a la Franja. Les obres sacres, a Fraga. Comencem per elles i amb elles, que quasi ens hem carregat el Cinca i encara no l'estem netejant. Diria que la Verge de Saidí hi podria ajudar.

(article cedit per Vilaweb)

Susanna Vela, cap de l'Arxiu Nacional d'Andorra i coordinadora i coau

«La història hauria de servir-n

Ara fa pocs mesos, Edicions 62, la prestigiosa editorial catalana, va traure al carrer el llibre *Història d'Andorra*. És una edició elegant, d'enquadernació clàssica, fruit de les investigacions i estudis de diferents i coneguts professionals.

El que volem destacar del llibre és que tracta tots els períodes històrics des del Neolític fins la Constitució del 1993, i que això, el tractament rigorós a partir de la recerca i la investigació d'una franja de temps tan dilatada, és la primera vegada que s'aconsegueix.

Els capítols, que corresponen als diferents períodes històrics, han estat portats a terme cadascun per un historiador diferent. Això fa que la tasca de coordinar i cercar les persones mes adients per tractar cada etapa haja estat una feina extraordinàriament importat, assumida per la Cap de l'Arxiu Nacional d'Andorra, Susanna Vela i Palomares.

La Susanna Vela, a més d'acceptar l'encàrrec d'Edicions 62 de coordinar una obra d'aquesta envergadura, és l'autora d'un dels capítols del llibre, en concret el que tracta la Baixa Edat Mitja, dels segles XII al XV.

És una persona propera i cordial i a TEMPS DE FRANJA no volem deixar passar l'oportunitat de fer-li una entrevista.

En ensenyar-li un parell d'exemplars de la nostra revista, que li hem portat perquè ens conega, reacciona molt favorablement i es mostra entusiasta amb les iniciatives que, com la nostra, es creen per ajudar i fomentar la cultura i la llengua pròpies, en aquest cas de la Franja de Ponent.

Pregunta. Per començar, parla'ns una mica de tu…

Resposta. Vaig néixer a Puigcerdà però em vaig traslladar a Andorra quan era molt petita.

Sóc llicenciada en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona i estic especialitzada en Història Medieval.

P. Quan va començar la teua tasca a l'Arxiu Nacional d'Andorra i com s'ha desenvolupat des d'aleshores?

R. L'any 1989 vaig començar a treballar aquí, a l'Arxiu Nacional d'Andorra, després d'acabar els estudis.

Anteriorment, l'arxiu s'havia dedicat principalment a reconèixer la documentació d'Andorra i a recuperar-la. Des del 1989 el fons ha crescut considerablement, i s'han portat a terme sobretot tasques d'estructuració i de difusió, sense oblidar la restauració de documents antics.

L'Arxiu d'Andorra, a més de tenir la part del fons històric, també té una vessant administrativa: es fa càrrec de la documentació que genera el Govern i les diferents institucions del país (totes les que conformen l'Estat: Consell General, Tribunal de Justícia, etc.)

P. Què és un arxiu?

R. És la institució responsable de la reunió, el tractament, l'inventari, la conservació i la comunicació dels arxius (servei d'arxius) i, a la vegada, l'edifici o part d'un edifici on es conserven i es comuniquen els arxius (dipòsits d'arxius).

Els fons poden ser de titularitat pública o privada. Els fons de més de 50 anys tenen caràcter històric.

P. Parla'ns ara de la teua trajectòria professional.

«No he volgut deixar mai de fer recerca històrica a més de les tasques d'arxisvista.»

R. No he volgut deixar mai de fer recerca històrica a més de les tasques d'arxivística. La recerca és el que m'agrada, a més de ser el que em permet estar al dia. No m'he limitat a la feina i prou, he continuat sempre fent recerca i escrivint articles. He fet col·laboracions com per exemple amb la Universitat de Barcelona en un llibre sobre manuscrits d'Andorra. També he col·laborat en treballs arqueològics a Puigcerdà i a les Illes Balears.

P. Quin d'aquests treballs t'ha aportat més satisfacció?

R. Estic satisfeta de tots el

utora del llibre *Història d'Andorra*

os per a no repetir els errors»

treballs que he fet, però potser els últims, per allò de tenir-los més recents en la memòria, són dels que més satisfeta em sento.

Un d'aquests últims treballs ha estat el«Diplomatari del Segle XV de les Valls d'Andorra». Un diplomatari és un recull de documents (diplomes) històrics, del Principat i del segle XV en aquests cas concret.

«La història mai es tanca, és una cosa oberta.»

P. I arriba el moment del llibre, d'*Història d'Andorra*.

R. La feina principal ha estat trobar i coordinar els diferents professionals que han intervingut en el volum. És la primera vegada que es posen junts tots els coneixements que es tenen sobre la història d'Andorra. Si, ha estat un gran esforç amb un resultat brillant al final. Per Sant Jordi, a Andorra, ha estat un llibre molt venut.

P. Un projecte com aquest, no hagués hagut de sortir d'Andorra?

R. A Andorra no hi ha cap editorial privada amb una capacitat suficient per portar a terme un projecte d'aquesta envergadura. I pel que fa al fet que això ho hagués pogut tirar endavant el Govern d'Andorra, crec que és millor que la iniciativa privada s'encarregui d'un llibre d'aquest gènere, ja que de l'altra manera seria la història oficial i així és la història fruit de la recerca i el rigor de professionals exclusivament.

P. Què ens pots explicar sobre els canvis que s'ha dit que aporta a les anteriors versions de la història?

R. No són canvis exactament, sinó modificacions de períodes que coneixíem poc. La història mai es tanca, és una cosa oberta. Una dada pot modificar o completar el que ja sabíem.

L'època moderna, per exemple, és fruit del treball d'Olivé Codina, i senzillament és una altra visió dels fets, per això es va dir que hi havia hagut canvis. No són canvis sinó ampliacions històriques. Hi havia fets del quals solament teníem versions oficials i ara es complementen aportant temàtica econòmica, demografia, arquitectura, etc.

Precisament un dels meus capítols preferits és el dedicat a l'arquitectura del segle XX, un període al qual se li havia donat poca importància, arquitectònicament el romànic sempre havia acaparat l'atenció, i en canvi ara en el llibre hi podem descobrir coses molt interessants.

Hi ha passatges desconeguts de la història que es posen de relleu en el volum, com per exemple els grups de ciutadans francesos que varen venir a treballar a les fargues andorranes del ferro.

I també, fa poc que s'ha descobert un forn de pa de l'època romana a la Vall del Madriu, cosa que canvia substancialment la interpretació que fins ara s'havia fet d'aquest període. Es creia que amb la romanització s'havien establert solament petites relacions de caire comercial, quan en realitat el que aquest descobriment ens indica és que possiblement hi va haver un assentament romà important.

P. El període de la Guerra Civil i l'Andorra d'entre guerres.

R. El capítol del segle XX ha corregut a càrrec de Ladislao Barò i Meritxell Mateu, aquesta última ministra d'habitatge de l'actual Govern.

Aquest període tan proper és ara que comencem a poder descobrir-lo amb detall i és realment emocionant. Totes les coses, fins que no tens una perspectiva no es poden estudiar a fons, no es pot fer una bona feina de descripció històrica.

En el nostre llibre, el segle XX s'analitza d'una forma global, tocant tots els temes que configuren el dia a dia d'una societat: l'agricultura, els moviments migratoris, el comerç,… tot.

«La saviesa rural que sempre havia tingut Andorra s'està perdent.»

Hi ha una autora, l'Amparo Soriano, que ha tret un llibre ara per Sant Jordi sobre aquest moment de la història recent que s'anomena *Andorra durant la guerra civil espanyola*, amb una visió personal i molt acurada d'un personatge clau per el principat, el Sr. Miquel Mateu, interlocutor de Franco i fundador de la Companyia Elèctrica Andorrana, FHASA.

P. Carlemany fundador d'Andorra?

R. Clarament no, això és una llegenda fundacional, molts pobles tenen llegendes d'aquest tipus, per explicar de la forma més bonica possible els seus orígens, però en aquest cas, com en la majoria dels casos, no és cert.

Amb l'entrada de Roma, les diferents tribus que poblaven els Pirineus probablement van iniciar desplaçaments i es van assentar en llocs diferents als d'origen. Membres individuals d'aquests nuclis tribals van anar fundant assentaments per tota la serralada Pirinenca.

Així doncs, originàriament, podem dir que la població dels Pirineus és fruit de les primitives tribus vascoides barrejades amb elements aportats per la romanització.

P. Per acabar, una visió personal de l'Andorra actual.

R. Sóc pessimista. Crec que s'estan perdent valors importants, la saviesa rural que sempre havia tingut Andorra, que coneixia les seves limitacions, que respectava els altres, ara s'està perdent. Mediambientalment s'estan fent desastres de la mida d'un campanar. Andorra sempre havia estat un poble solidari, i ara no, cada vegada es donen més proves d'insensibilitat social. El comerç, que ha estat tradicionalment la base de l'economia del país, actualment està completament ofegat. Hi ha un degoteig constant de tancament de comerços petits que no poden assumir l'increment dels costos. La història hauria de servir-nos per no repetir els errors, però per desgràcia no és així.

Maria Nicolás Royes

Artelitera 2006 tanca la primera edició amb un gran èxit de públic

La fira va tenir lloc a Binèfar els dies 20 i 21 de maig

■ Anna Enjuanes

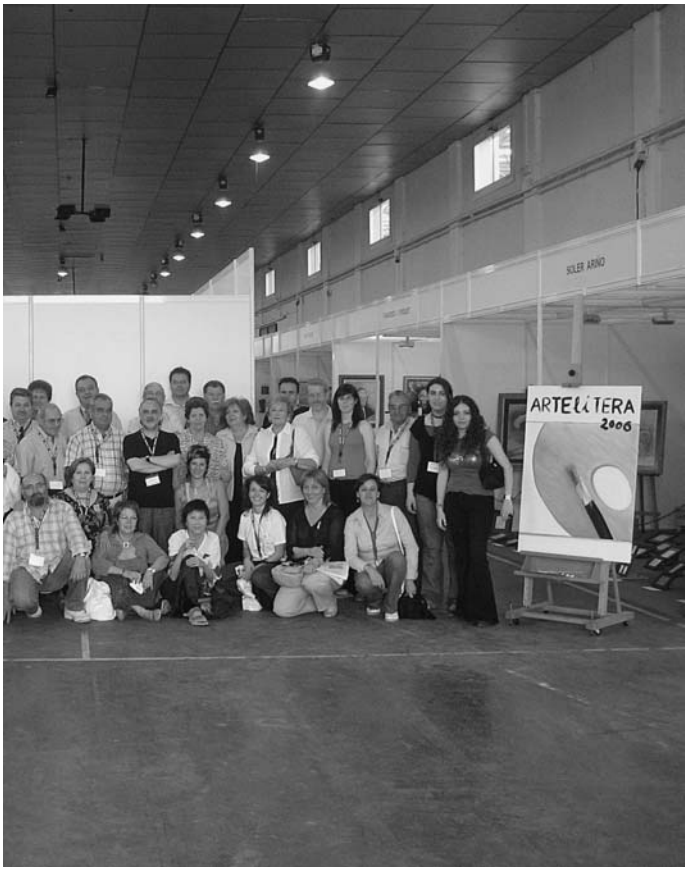

La fira de l'artista Llitera, Artelitera 2006, va tancar aquesta primera edició amb un gran èxit. La resposta del públic a estat espectacular, molt per damunt de les previsions de l'organització, que va correr a càrrec de la Comarca de la Llitera i de l'Ajuntament de Binèfar.

Els visitants van poder conèixer la creació artistica que es desenvolupa a la Llitera en algunes arts com la ceràmica, l'escultura, l'esmalt, el disseny de joies, la fusta i la pintura. L'organització no descarta en properes edicions ampliar el nombre d'especialitats que s'exposen però mantenint el nivell de qualitat.

El president de la Comarca de la Llitera, Salvador Plana, es va mostrar molt satisfet pel resultat de la fira. «És molt important que tant els expositors com el públic estigueu satisfets de la primera edició del certamen. La nostra intenció és repetir l'experiència i millorar-la amb la finalitat de seguir endavant en aquest projecte que considerem atractiu tant per als artistes com per als visitants» assenyalar.

També l'alcade de Binèfar, Manuel Lana, va alabar el grau de col·laboració entre l'Ajuntament i la Comarca per que «tot sortís com està previst». Lana va apostar per repetir l'experiència «i esperem aportar més novetats de cara a les properes edicions»

Els artistes presents també van mostrar la seua satisfacció pel gran nombre de públic que van poder veure les seves creacions, i van mostrar el seu interès en participar en properes edicions. Fins i tot artistes que no han participat en aquesta edició han mostrat la seua predisposició en participar en les properes.

NEUS PIULATS, UN SOMRIURE PER A TEMPS DE REVOLTA

El dia 20 d'abril d'aquest any moria, després d'una llarga malaltia, Neus Piulats Lumbierres, Neus o «la Neus» per a tots els que la vam conèixer era professora d'anglès al C.E.I.P Edumar de Castelldefels, però les seues arrels eren de la Franja, del Torricó (la Llitera).

Quan la vaig conèixer Neus no devia tenir més de quinze o setze anys, era ja la noia que sempre fou: alegre, d'una rialla contagiosa que es transmetia arreu d'on ella estava. Una persona que, em feia la impressió de tenir més seny que nosaltres, joves inquiets que maldaven per veure la fi d'un Franquisme etern. Ella, la Neus prenia part en les nostres disquisicions i manifestava un tarannà un xic diferent, com més reflexiu menys impulsiu que el nostre. Després, la Neus va col·laborar amb el seu malaguanyat germà Carles i d'altres activistes culturals de La Llitera per a organitzar el Seminari de Cultura Lliterana, curs de llengua, economia, història….. que es duia a terme a l'Institut de Tamarit de Llitera tots els dissabtes a les 10 hores del matí, l'any 1978.

La Neus sempre va estar lligada i compromesa amb la dignificació de la nostra llengua catalana, a la comarca i a la resta de la Franja i va participar amb els Consells Locals de la Franja, associació que vam formar per tal d'aconseguir la normalització i el reconeixement de la nostra realitat lingüística per part de les institucions aragoneses.

La Neus ens ha deixat als 46 anys, tot just quan acabava d'adoptar una nena i complia així el seu anhel de ser mare. Ara els que vam compartir tertúlies interminables, somnis i quimeres, potser impossibles, tants i tants moments de festa i menjada campestre amb ella, ara enyorarem per sempre més el seu riure, la seua rialla franca i cridanera que, creieu-me, animava els mals moments i foragitava les pors i els mals entesos.

Descansa en pau Neus, sempre recordarem quan tu hi eres i ens enalties el nostre esperit defallit.

Josep A. Chauvell

Les ermites d'Albelda, llocs de festa i tradició

Josefina Motis

Les ermites, han estat un element religiós i social sempre presents a tots els pobles. En general són construccions medievals, romàniques moltes d'elles, edificis modestos, sempre situats a dalt de muntanyes o llocs paradisíacs, lligats a la vida d'aquells temps i dedicats a un Sant en particular.

A Albelda n'hi ha dues d'ermites. La de sant Sebastià, al nord, tocant al poble, que es pot veure de lluny a la serra blanquinosa que ve de més enllà de Sant Salvador, i la de Sant Roc, que està situada a l'Eral, partida del mig del terme a uns tres o quatre quilòmetres del poble. Aquests dos Sants van ser advocats especialment contra les epidèmies i contra la pesta bubònica. Les seves històries expliquen que prenien desinteressada cura dels malalts i feien curacions interpretades com a miraculoses. A Sant Roc se'l relaciona amb un gos que es veu que li feia companyia i el va ajudar a curar-se, quan es va contagiar, llepant-li les llagues. Devien anar bé aquestes creences metafísiques en una situació tan dramàtica i sense recursos de cap mena.

Al poble se celebren les festes d'aquests sants com a tradició. Es va a l'ermita de Sant Sebastià el dia 22 de gener, data molt propera a la festa major d'hivern. Sant Roc és el 16 d'agost, segon dia de la festa d'estiu. Al tercer se li diu el Dia del Gos. S'hi fa una celebració religiosa i es canten goigs.

Les construccions de les dues ermites tenen un valor patrimonial i en algunes èpoques han estat molt descuidades, a punt de caure. Actualment s'han fet restauracions importants, tant en els edificis com en els camins, sobretot la pujada a Sant Sebastià que era un carreró tornat un pedregat.

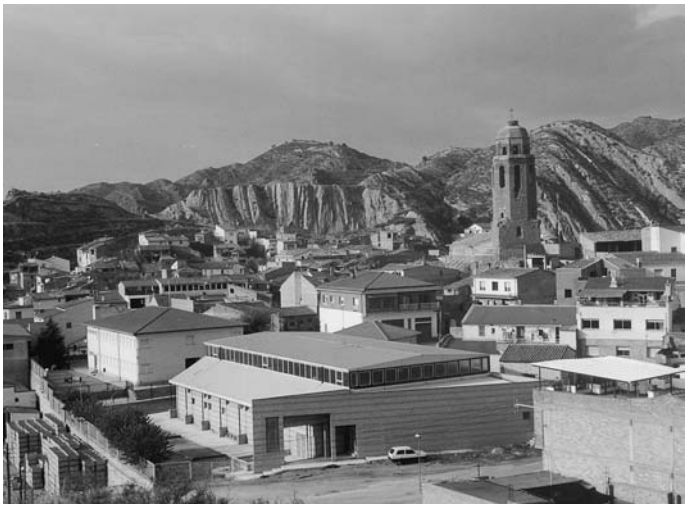

Vista general d'Albelda

Com a anècdota, es diu que la gent del poble ja des de temps antics era tan llesta, que sabien quants cabassos de terra tenia el tossal de Sant Sebastià…

Avançats el 90, coincidint personalment amb una celebració a Sant Roc, vaig sentir que deien dos nois de fora que estaven retaurant l'ermita perquè tenia aluminosi…

I avui mateix, he intentat buscar per internet algunes dades sobre l'ermita de Sant Sebastià. M'ha sortit Isabel Sansebastián. ¡uf! Res a veure.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Neus

Ramon Sistac

Els processos d'aculturació, o de pèrdua d'identitat dels pobles, solen presentar uns símptomes genèrics que apareixen, els mateixos, en tots els indrets i en totes les èpoques. Un dels més destacats, per constant i efectiu, és el canvi dels noms de fonts o de persona. Al llarg de la història, les modes han imposat la seua dictadura estètica i han propiciat la mutació dels noms tradicionals autòctons pels propis del grup dominant, ja siga per la força, ja siga pel mimetisme social que fa que tots acabem imitant maldestrament els poderosos. Així la societat hispanoromana, cinccents anys després d'haver adoptat quasi exclusivament els noms llatins, els va canviar rapidíssimament pels noms germànics dels visigots i francs conquistadors. Igualment mil anys més tard, la pressió de l'escola i de l'estat central, sobretot a partir de la segona meitat del segle XIX, va castellanitzar els nostres Josep, Pere o Antoni en *José, Pedro, Antonio*… Tot i que a la Catalunya autonòmica del darrer quart de segle hi ha hagut una recuperació de l'antroponímia tradicional, en els altres territoris catalanoparlants espanyols encara imperen els costums nominatius castellans, i no és cap secret que la nostra Franja va al darrere del tot en aqueix procés de reconstrucció. Deu ser per això que el departament d'Educació d'Aragó ha tret al carrer fa molt poc, en edició trilingüe (aragonès, castellà i català) i a cura de la Carme Alcover, el llibret *Un nom per a tu*, un petit requisit, per tal de repoblar la nostra malmesa onomàstica tradicional.

Al meu entendre, i sens perjudici del dret (sovint negat unidireccionalment) de les persones a portar el nom que vulguen, té un especial mèrit el dels nostres conciutadans que han exhibit orgullosos, en territori d'Aragó, els seus noms ben catalans. Malgrat les pressions, les incomprensions; sovint les befes. En un país abundós de *Nieves*, hi va haver una Neus que, com un far solitari, va ser llum i guia per a navegants d'esta causa perduda nostra, qui sap si menys perduda del que voldrien aquells que sempre estan disposats a cantar-li les absoltes.

La seua virtut, però, no va ser només onomàstica. La Neus Piulats, del Torricó, va ser per a molts de nosaltres una mirada de serenor, de confiança, en moments en què potser hauríem volgut plegar; com a mínim, hauria estat la solució més fàcil i potser més assenyada. Especialment en aquella època de successives il·lusions i desencisos que tan admirablement van reflectir el Josep Espluga i l'Hèctor Moret en l'article *Sobre la Transició a la Llitera (1976-1979): El despertament de la identitat sociocultural d'una comarca perifèrica*. Una època sens dubte difícil en la qual ens vam acabar de pastar molts de nosaltres.

Avui la Neus ja no hi és. El cruel cranc de la nostra època, que se'ns emporta els millors dels nostres, se l'ha enduta a ella també. Davant el memorial del seu record i des del desànim i la desolació continuarem, però, treballant per fer de la utopia realitat.

DESPERTA FERRO

Maria Girona i Albert Ràfols

Parlar dels pintors Albert Ràfols Casamada i de Maria Girona és parlar de dos grans mestres. Des dels anys setanta resideixen temporalment a Calaceit. Algunes de les seves obres estan inspirades en paisatges del Matarranya i en els Ports de Beseit. A més de la pintura, els dos han desenvolupat una important tasca pedagògica a les escoles de disseny i pintura Eina i Elisava. En temps molt difícils, els dos començaren a París amb una beca, d'una manera austera i amb moltes dificultats i, a poc a poc, es van anar obrint camí. La Maria partí d'un fauvisme colorista de construcció cubista per passar després a uns collages plens de sensibilitat i ironia, inspirats en èpoques passades. L'Albert, des d'un principi se centrà molt més en una abstracció poètica i lírica. Cal recordar també que Ràfols Casamada des de l'any 1975 té publicada una important obra poètica.

En les darreres exposicions, malgrat que el pintor ja ha assolit i passat els vuitanta, el seguim veient amb la seva vitalitat de sempre, inconformista, innovador, però a la vegada fidel a la seva línia, i, sobretot, el veiem més savi i reflexiu, fruit del treball i de l'experiència acumulada al llarg dels anys.

Sabem que els dos s'estimen aquestes terres i principalment Calaceit. Sempre molt respectuosos amb la gent de la població, però sempre disposats a col·laborar quan ha calgut o se'ls ha demanat. El poble de Calaceit i la gent del Matarranya tenen un deute amb ells que caldria satisfer amb un gran homenatge.

Joaquim Montclús

Turisme rural

■ **Glòria Francino**

Neu a Sopèira

Vivim immersos en un món de modes, entre les quals té molt èxit l'anomenat *turisme rural, verd, ecològic…* i segurament altres apel·latius.

Fins i tot el terme rural ha canviat de significat, ha adoptat una accepció més moderna, amb un caire més, com ho diríem?, positiu, sa, progre, nou. Com si el camp, la muntanya o el poble no fossin més sans i autèntics abans de *l'esclat* del turisme rural.

Qui es pot creure que no havíem descobert i gaudit dels racons únics, secrets i naturals de la nostra geografia rural? Que potser algú pot pensar que fins que no han arribat els buròcrates del comerç, l'especulació de l'economia dels pobles, no ens havíem adonat de les possibilitats que rauen latents dins la terra aterrossada, els boscos bruts de vegetació, els camins perduts entre esbarzers i rocs que li desdibuixen el traç i les cases mig caigudes per la desídia o el pas del temps?

Aquest *bucolisme* que sembla que només perceben alguns ciutadans quan arriben al poble és tan postís com pretendre fer creure que la vida al poble es una *època daurada*. De vegades no només s'hi afegeixen dificultats pròpies d'una ciutat sinó que, a més a més, s'incrementen amb la manca de recursos per ser llocs amb una baixa població.

Avui en dia el poble ja no és el *locus amoenus*, que necessitem trobar quan tornem a casa. Amb el turisme rural, el poble, la muntanya i qualsevol lloc accessible hi ha dies que semblen una ciutat, per la concurrència de gent. Aquell silenci, aquella pau desitjada del *beatus ille* que ens descriu tan bé Fray Luis de León, s'ha acabat en certes èpoques de l'any i del dia i de la nit –sents veus, motors i tota classe de sorolls, sobretot.

Sembla que el desenvolupament econòmic d'aquests pobles, sobretot els de muntanya, passen per l'abandó del cultiu tradicional de l'agricultura i la ramaderia per ser substituïts pel famós turisme rural i les noves construccions, que en general, desfavoreixen la imatge típica que en teníem fins ara.

Com és que no s'han afavorit aquestes feines i oficis tradicionals abans d'eradicar-los totalment dels nostres pobles i substituir-los per altres tan nous, que canvien la fesomia i la vida dels mateixos? S'han hagut de traure els animals de les eres perquè la gent s'ha tornat molt fina i molesten les pudors dels fems animals, en canvi, ens hem d'empassar la ferum dels purins estesos a dojo, i de vegades sense cap control, per les finques. Hem de consumir productes ecològics però l'hortolà de sempre ja no té l'oportunitat d'adobar el seu hort amb el fem dels animals que cuidaven per a casa.

El petit pagès ha hagut de plegar perquè les grans cooperatives i monopolis ramaders només poden dedicar-se als grans productors. L'agricultura ecològica es conrea només en indrets concrets o per a la venda en comerços adequats i urbans.

Quan se'ns acabin els últims conreadors, cavadors i sembradors dels horts, es a dir, els jubilats, vells o padrins, ja siguin homes o dones, acabarem tenint terres ermes –si no urbanitzades, Déu mos en guard!– i haurem d'anar als supermercats de les capitals a comprar o a les botigues properes, que en molts casos tindran preciosos productes de les grans produccions, i qui sap si no seran la major part transgènics?

Ve't astí la gran paradoxa, quan els pobles perden part de las seva idiosincràsia, arriba el turisme, que ho vol saber i descobrir tot.

XIXa edició dels Premis Desperta Ferro!

■ **Consells Locals de la Franja**

El passat dissabte 13 de maig es va celebrar a Fraga (Baix Cinca), el lliurament del XIXè Premi de literatura infantil DESPERTA FERRO! L'acte es va celebrar al Palau Moncada amb l' assistència de representants de l' Ajuntament de Fraga, de l'Associació de Consells Locals de la Franja i del president d'Iniciativa Cultural de la Franja, Artur Quintana.

En les paraules de presentació, el president del jurat Francesc Blanc va agrair la participació i el treball dels nois i noies que van participar en el concurs. «Van ser, va dir, més de mil dos-cents contes que es una participació força nombrosa». A més hem de tenir en compte que aquest concurs va des del nord fins al sud en un immens territori que tenen com a vehicle comú, la nostra llengua.

Va tenir també un record emocionat per a un amic que ens deixà, JOSEP GALAN, gran col·laborador d'aquest premi i l'home que sempre ens va animar a continuar endavant.

Recordarem que des de l'any passat els premis, que tenen quatre categories, i un apartat per al cartell anunciador, va passar de ser regals a convertir-se en premis en metàl·lic, que van des de 40 fins a 120 euros segons els premis, i que arriba a sumar més de mil euros junt a altres obsequis com carpetes o llibres.

Finalment en la cloenda de l'acte, Artur Quintana va voler expressar la seva satisfacció pel premi, així com al mateix temps la seva preocupació per que a les terres del Matarranya la nostra llengua no arriba a tots els pobles i no es veu una solució propera per la falta de voluntat (política?) a les nostres inquietuds.

I per concloure es va esmentar la possibilitat de que aquests premis fossin publicats per a donar a conèixer el treball realitzat pels alumnes i pels seus mestres durant aquests dinou anys del nostre premi.

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

ELS PREMIATS

El jurat, format per membres de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, professorat del seminari permanent de català i per membres de l'Associació de Consells Locals de la Franja, va decidir, en l'apartat de Cartell Anunciador, concedir el premi al treball presentat per Elisa Mateo i Miriam Cazador, del Col·legi Santa Ana de Fraga. Un treball en el qual«la imaginació i els colors ens porten a una explosió de llum que anuncia– en veu del jurat– una albada de nous contes que ens farà més feliços.

En l'apartat que fa referència al concurs literari, el jurat va tenir grans dificultats per decidir quins treballs premiar. No obstant això i després de vàries votacions el jurat finalment va atorgar el següents premis:

En la **categoria A**, corresponent a 8 i 9 anys:
Primer premi, al conte *El mag i la cabanya* de Ferran Castarlenas Sabater de Castellonroi del C.R.A. de la Llitera.
Segon premi a *La granota avorrida* de Ainoa Viver Riol del C.E.I.P. Vírgen del Portal de Maella
Tercer premi per a Beatriz Lahuerta Reyes del C.P. Miralsot de Fraga pel conte *Un dia fantàstic*.

En la **categoria B**, que correspon a 10 i 11 anys:
El primer premi va ser per al conte *La clau de ferro* de Pau Orús Calvet del C.E.I.P. St. Josep de Calasanç.
Segon premi, per a Oriol Estudillo Mir del C.P. Miguel Servet de Fraga amb la seva obra *Els fesols* de la Cendrellosa
Tercer premi, a Mª Jesús Pascual Giralt de Benavarri (C.R.A. Ribagorça Oriental) pel conte *Els electrodomèstics*.

La tercera **categoria C**, correspon als nois i noies del primer nivell d' ESO:
El primer premi va ser atorgat a Iris Vallès Badia del I.E.S. Ramon J. Sénder de Fraga, per la seva obra *Per sempre*.
El segon premi va ser guanyat per Núria Santamaría Terés del I.E-S La Llitera de Tamarit amb l'obra titulada *El diari de la felicitat*.
Tercer va ser per *L'últim dels reis d'orient* de Saida Fuster Bergua del C.R.A. Ribagorça Oriental, Secció de Secundària (Benavarri)

Finalment, el jurat va avaluar els contes de la **categoria D**, corresponent a 15 i 16 anys, i va decidir concedir el primer premi a la narració titulada *Irreal*, de Marina Menedez Miralbes de l'IES La Llitera de Tamarit. El segon premi va correspondre a la narració *Palomas al vuelo* de Sara Ibarz Novials de l' I.E.S. Baix Cinca de Fraga. El tercer premi va ser per a Andrea Vigueras de l'I.E.S. La Llitera de Tamarit, per la seva obra *L'inici*.

LO CRESOL

Fer safrà

L'aplicació de la LOGSE i de les seues successives reformes ha fet obligatòria l'escolarització fins als 16 anys, allargant en dos cursos l'edat final de l'Educació General Bàsica anterior. Esta circumstància millora los sistemes educatius previs, que tractaven la qüestió de l'assistència a classe d'una manera bastant laxa.

Aquells eren uns altres temps, i al record han quedat expressions com«Passa més gana que un mestre d'escola», les quals, per sort, no tenen validesa actualment. Abans els mestres eren pagats amb sous tan miserables que molt a sovint subsistien dels regals en espècie: gallines, ous, bledes, enciam…, que els llauradors de les viles tenien a bé donar-los. Apart, s'havien de fer càrrec d'unes classes molt nombroses: naixien més xiquets, però hi havia solament un mestre per a l'alumnat masculí i una mestra per al femení, i tenien una bona cinquantena d'alumnes cada ú. Això era la teoria, perquè abans com ara al personal xicotet no li agradava massa anar a l'escola i, com diu lo meu iaio:«fien safrà». Les viles de l'Aragó rural oferien, sense dubte, moltes ocasions d'esbargir-se lluny del monòton dependre (aprendre és una dependència alliberadora) de les multiplicacions i els dictats, provocant un índex molt alt d'analfabetisme.

La situació de faltar a classe, tal com dic, se reproduïx cíclicament. A molts els sonen expressions com les castellanes hacer novillos o hacer pirola (que és la que utilitzaven les meues companyes de classe a Alcanyís), o el fer campana dels meus actuals alumnes. Així que l'absentisme escolar és un fenomen atemporal i europeu, que governs com l'anglès o el francès volen solucionar amb la llei a la mà, castigant los pares que no controlen les assistències dels seus fills, per tal d'evitar no ja l'analfabetisme sinó la conflictivitat social en la creença il·lustrada de què la cultura és sinònim de raó. Conciliar lo dret a l'educació amb lo deure de ser educats és potser un dels reptes més difícils que té la societat moderna.

María Dolores Gimeno

MANIFIESTO POR LOS DERECHOS LINGÜÍSTICOS DE LOS ARAGONESES

La **Associació Cultural del Matarranya** (Ascuma), el **Institut d'Estudis del Baix Cinca** (IEBC), el **Centre d'Estudis Ribagorçans** (CERib), los **Consells Locals de la Franja**, el **Casal Jaume I de Fraga** (ACPV) y el **Ateneu del Baix Cinca**,

Manifiestan que, después de 24 años de autogobierno, es necesario que el **Estatuto de Autonomía de Aragón reconozca la oficialidad del catalán y el aragonés** en sus respectivos territorios.

Y apoyan* esta petición, entre otros:

José M. Becana Sanahuja
Diputado al Congreso

Miguel Gracia Ferrer
Vicepresidente 1º de la Diputación Prov. de Huesca. Alcalde de Areny

Joaquim Pallarés Garuz
Presidente de la comisión de Acción Social de la comarca de la Ribagorza. Tte. de alcalde de Areny

José Maria Ariño
Presidente de la comisión de Cultura de la comarca de la Ribagorza. Alcalde de Sopeira

Alfredo Sancho
Alcalde de Benavarri

Josep Antoni Chauvell
Consejero de Cultura de la comarca de la Llitera. Alcalde de El Campell

Magdalena Godia
Alcaldesa de Mequinensa

M. Teresa Font
Alcaldesa de Saidí

Miguel Luis Lapeña
4º Tte. alcalde de Fraga

Francisco Doménech Villagrasa
Presidente de la comarca Baix Aragó-Casp. Alcalde de Favara

Prado Murillo Bernal
Vicepresidenta de la comarca Baix Aragó-Casp y Consejera de Cultura y Medio Ambiente

M. Carmen Zurita Moreno
Consejera de Protección Civil de la Comarca Baix Aragó-Casp. Concejal de Nonasp

Pedro Franc Llop
Consejero de Deportes de la comarca Baix Aragó-Casp. Concejal de Nonasp

Roman Roda Segura
Presidente de la comarca del Matarranya. Concejal de Pena-roja

Rosa M. Doménech Vidal
Consejera de Cultura de la comarca del Matarranya

Francisco Esteve Lombarte
Consejero de la comarca del Matarranya. Alcalde de Pena-roja

Pedro José Sauras Pons
Tte. alcalde de Vall-de-roures

Alberto Moragrega Julian
Consejero de Acción Social de la comarca del Matarranya. Concejal de Beseit

César Bernús Casanova
Alcalde de Arenys de Lledó

Rafa Martí Casals
Alcalde de Massalió

José Miguel Dalmau Lombarte
Alcalde de Queretes

José Luís Carceller Beltrán
Alcalde de Torredarques

Antonio Arrufat
Alcalde de la Cerollera

** a título personal*

Manifest publicat el diumenge dia 4 de juny de 2006 a El Heraldo de Aragón i El Periódico de Aragón

GALERIA DE PERSONATGES

Joan Pallarés Gómez, l'antropòleg del Campell

«Hem de valorar més la nostra llengua i el nostre vi, són tan bons com els altres»

■ **J. Espluga**

Potser trobareu en Joan Pallarés tot passejant per la serra de la Gessa, on conrea una vinya de la qual obté un nèctar d'alta graduació que dóna a tastar als freqüents visitants que passen per casa seua. O potser trobareu que pedaleja pel camí de Peralta de la Sal, tot cremant toxines mentre es fon amb la natura salvatge d'aquells pinars on comença la Ribagorça. «Visquem en un territori singular, on la parla és tan característica com el vi, i això s'hauria de reconèixer des de fora», acostuma a dir. Però si el voleu veure més de prop haureu de passar pel departament d'antropologia de la Universitat de Lleida, on practica la docència i la recerca sobre temes de joventut, exclusió social o consum d'estupefaents, entre d'altres. A més, en Joan Pallarés és el director de l'Observatori de Nous Consums de Drogues en l'Àmbit Juvenil de Catalunya, una entitat que elabora informes per a entendre el trencaclosques del món de l'oci juvenil i les seues relacions amb les drogues, cosa que dóna moltes pistes sobre com és en el fons la nostra societat. En el seu darrer llibre tracta el tema de les relacions sexuals entre els joves adolescents, i reconeix haver-se quedat esfereït per les intenses dosis de masclisme que encara predominen en el món juvenil. Qui ho havia de pensar! Potser per això no és estrany que, cada setmana, faça tot el possible per esbravar-se a l'hort, podar les ametlleres o

els olivers, o agafar la bicicleta i perdre's per la serra. Ah, tot això són minúcies comparat amb la seua qualitat com a cuiner. Quan el vegeu, demaneu-li que us convide a dinar i ho podreu comprovar. Ah, compte amb el vi negre que elabora… produeix un cert relativisme!

CRÒNIQUES TAGARINES

Elogi de les xonetes

■ **Esteve Betrià**

Primer de tot, em convé dir que en el títol d'aquesta crònica no s'hi ha de veure cap mena d'apologia o defensa de la pederàstia o de la pedofília, perquè no s'hi fa referència al nom vulgar, o familiar, amb què en ocasions són anomenades les vulves de nenes i xiquetes, sinó que al·ludeix a les xonetes (o xones), que és el nom amb què és conegut un tipus de caragols molt estès pel País Valencià –el nom és el que és molt estès i no pas el caragol, perquè es tracta d'una espècie de mol·lusc gastròpode pulmonat del gènere *Helix* ben escàs arreu–. Una classe de gastròpodes que al Poble es coneix amb la paràfrasi 'caragol blanc de mont', i que a bona part de les terres de l'Ebre rep el nom de 'vaquetes'. Una espècie de mol·lusc tan escassa que pel Poble corre la brama que està protegit per la llei. I si la Guardia Civil t'enxampa amb un sarpat d'aquests caragols, et clava una multa que et deixa cruixit. Tanmateix, no conec ningú que haja patit cap mena de sanció per recol·lectar caragols blancs de mont.

Les xonetes del País València, o les vaquetes de les comarques de l'Ebre, són caragols que muntanya de closca blanquinosa molt estimada per a les paelles, tal com escriu Joan Coromines en el seu diccionari etimològic. I efectivament, dono fe que un arròs amb una dotzena de caragols blancs de mont (o xonetes/vaquetes), un parell de carxofes i un sarpat de pèsols o bajoques és una de les coses més extraordinàries que un hom pot cuinar (i menjar) a finals de primavera i inicis d'estiu.

Amb aquest breu comentari de caràcter lleument gastronòmic no he volgut fer cap competència –que quede clar–, a la pedagògica i il·lustradora secció del doctor Sistac; però atès que aquest fill de Camporells encara no s'ha ocupat com cal de les xonetes/vaquetes/caragol blanc de mont –o de garriga, com he sentit anomenar també en punts de l'Ebre català– m'ha semblat oportú fer-ne una prima pinzellada a l'espera que el doctor Sistac se n'ocupe amb més detall i, sens dubte, destresa.

D'alguns valors gastronòmics dels caragols se n'ocupa Xavier Sust en *Guia del tastaolletes II* (Barcelona: Edicions 62, 2002), però amb poca devoció. Ara només vull intentar aclarir un dubte que mostra aquest periodista metropolità quan escriu que «No hem trobat ningú que ens corrobori la segona part de la dita que fa «pel juliol, ni dona ni cargol». Potser sí que s'adiuen més per dinar que per sopar, i que quan la calor ofega convé tenir cura amb quina salsa els adobem, però de cargols se'n poden menjar sempre». Doncs bé, jo també durant un temps no acabava de veure clar la totalitat del refrany, sóc de l'opinió que de xones i de xonetes, si se'n tenen a l'abast, se'n poden menjar i xuclar tot l'any: són activitats ben agradables i distretes. Però vet aquí que un pagès bon coneixedor de la llengua i dels hòmens del país em va aclarir el sentit últim del refrany: el juliol és un mes d'activitat intensa a la pagesia, i no convé esmerçar forces i energies amb la dona ni nodrir-se ni cuinar un aliment tan poc energètic com són els caragols, dues activitats que demanen, si es volen fer com cal, també una altra cosa molt necessària al juliol: temps, dedicació i paciència.

Essències d'estiu

Carme Messeguer

Ara que ja es flaira l'estiu i que les revetlles comencen a proliferar és un bon moment per tenir present el CD Ballem en català, editat per la Unió de Músics de Catalunya amb el suport de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. Aquest CD, com el seu títol reitera, s'inscriu dins la campanya «Ballem en català», que pretén garantir la presència del català en envelats i sales de ball tot oferint un repertori genuí de música ballable en català. Aquesta iniciativa pretén cobrir el buit de música de ball en la nostra llengua, conseqüència de la repressió que va patir l'idioma durant la Dictadura i de l'escassa acceptació de les traduccions corresponents de temes popularitzats en castellà o en versió original. El compacte, resultat d'una selecció de vint temes per concurs, inclou ritmes de balada, bolero, bomba, cúmbia, fox-trot, merengue, pasdoble, rock, rumba, salsa, swing, txa-txa-txà i vals, interpretats per orquestres d'anomenada com Cimarrón, Maravella, La Salseta del Poble Sec, Selvatana, La Principal de la Bisbal, Galana i Amarcord, entre d'altres, que s'han compromès a fer ballar com a mínim sis peces del disc en cada actuació.

En una altra línia, hi ha en marxa el projecte «Socatalà», que va nàixer amb la intenció de reflexionar amb els músics i intèrprets catalans per trobar el so català comú a tota l'àrea mediterrània. El seu impulsor, Bienve Moya, destaca la necessitat d'un projecte que reunisca, identifique i trobe sentit comú sense perdre les particularitats de cada estil, ja que és la barreja allò que dóna sentit a la música catalana alhora que la fa única i original, i subratlla l'interès de la veu com a instrument principal i element més diferenciador de la tradició catalana. Per elaborar aquest projecte, els membres de «Socatalà» van facilitar la trobada de músics catalans de diversos gèneres, intèrprets de música tradicional i musicòlegs en un seminari organitzat pel Taller de Músics, d'on va sorgir un espectacle que reivindica i reinterpreta el so mediterrani català des d'una sensibilitat actual. Fins ara s'han produït dos espectacles, Cante al plaer de viure (2003) i Notícia del Regne de Mallorques (2005). Aquest darrer muntatge, dirigit per Toni Xuclà i interpretat per Lídia Pujol, Miquel Gil, Cris Juanico, Roger Mas i Alba Guerrero, suposa una reelaboració dels cants populars dels antics territoris (les Illes Balears i el Rosselló) que van integrar aquest efímer reialme i fusiona tots els estils musicals de la tradició catalana, des del folk al jazz passant pel flamenc.

La «Llei»? Quan no és un all és una ceba.

SOM D'EIXE MÓN

Un dissabte qualsevol

Francesc Ricart

Aquest humil escriptor de mitja plana des de fa molt temps trepitja menys que no voldria la pols dels camins del seu poble. I me'n lamento perquè em perdo moltes coses, no cal dir, i sovint em falta bagatge de vivències com per poder estar a l'alçada de les circumstàncies a l'hora de fer-hi aportacions, ni que siga a la mitja plana adés esmentada. Si puc, aterro per casa els dissabtes i a més d'intentar complir amb les mares, m'esforço a participar i col·laborar amb els companys de viatge i d'aspiracions.

No us vull enredar ni embolicar amb un article més emboirat encara que els altres, però se'm va acudir d'explicar coses que em van passar en un dissabte que no vaig aparèixer per Fraga i, en conseqüència, no hi vaig poder fer ni de fill ni de *friend* de ningú. Un dissabte qualsevol del mes de maig era el dia escollit per a fer una jornada dedicada als tamazigs, que són la gent que parla la llengua amaziga, els qui coneixem per berbers; una ètnia procedent del Magrib, sobretot del Marroc i d'Algèria, un poble que no és reconegut pels estats musulmans on estan ubicats. Els berbers tenen una llengua i una cultura diferents a la dels àrabs, no es consideren confessionals de cap religió i, és clar, aspiren a ser reconeguts com a poble i diferenciats dels àrabs. Els berbers s'exclamen que els confonen amb els àrabs quan, sovint, ni els entenen; i que això els suposa tot un seguit de problemes a afegir als que els comporta la condició d'emigrants. La jornada –denominada *Primavera amaziga*– va servir per fer-se conèixer més a Catalunya (on se senten tan i tan identificats, oi que ho entenen?) i per enfortir les seues aspiracions des d'Europa. Hi van acudir personalitats universitàries del món berber de París, de la UNESCO…

Aquell dissabte érem en ple embolic de l'Estatut i acabat de produir-se el desculament del tripartit. Durant la setmana s'havien sentit coses com que una opció de votar Nul en el referèndum era un acte de pornografia política (ecs!), després ERC havia aclarit i es va decantar cap al No i aquell dissabte ja corrien els noms dels consellers nous. Divendres, Salvador Cardús va saludar l'esforç de clarificació dels republicans en un article molt recomanable que titulava *Política és temps*; per dilluns s'anunciava un magne homenatge als deu anys de la mort de l'Ovidi Montllor al Palau de la Música Catalana: la vida, el temps i, fins i tot, la política continuaven.

No, no faig trampa, encara parlaré del dissabte. Ara, cap al vespre, ja sóc de tornada a l'altre poble meu i en arribar a un barri amic sento un sense fre de palmes de sevillanes, que em despisten i em confonen; giro cua mentre un crepuscle intens i bonic prepara una trobada agraïda: davant tinc l'Anna, la dona de Josep Galan, i el seu fill amb la seua companya; la fem petar una mica, no gaire; prou, però, per emocionar-nos sense saber perquè o potser sí.

No, tot això al meu poble no passa, perquè a Fraga no hi ha berbers, (em rectifiquen i em diuen que segur que n'hi ha) ni problemes d'estatuts (un altre dissabte potser us en contaré una d'estatuts d'Aragó…); ni sevillanes (glups!, i tant que n'hi ha; jo mateix gairebé vaig ser víctima d'un atac «rociero» en un dissabte posterior, quines coses).

En canvi, quina sort de gaudir dels crepuscles de Ponent, tan espectaculars com els millors (a mi m'agraden aquells que et fan dir «cel rogent, pluja o vent») i amb ells la possibilitat de rememorar i d'esperar i d'aspirar.

D'incineradores, tèrmiques i altres assumptes poc necessaris

■ **Saturnino Barbé, Coordinador d'Ecologistes en Acció del Baix Cinca**

D'algun temps ençà, al voltant de Mequinensa, ens sorgeixen projectes inquietants, a saber: una incineradora de residus carnis a La Granja d'Escarp, una central tèrmica de carbó a Mequinensa, centrals tèrmiques de gas en Ballovar, Faió i Riba-roja… Es podria dir que per aquestes terres ens volen especialitzar, vistos els èxits ja obtinguts a Flix i Ascó, en aquells negocis que zones més poblades, políticament més influents, rebutgen amb rotunditat.

A la Granja sorprèn molt l'obstinació que el seu alcalde i els regidors que el recolzen mostren per promoure una incineradora que cremarà una bona part dels residus carnis –putrefactes– de Catalunya. Donada la forta oposició popular que ha suscitat tal projecte a la Granja (ometo el de les poblacions veïnes) tot sembla indicar que es tracta d'un autèntic suïcidi polític per part dels regidors municipals.

Sorprenent és també, a Mequinensa, la proposta per construir una central tèrmica de carbó (lignit), no molt gran, quan la tendència general, per raons econòmiques i ambientals, és la de substituir les centrals de carbó per centrals que funcionen amb gas (centrals de cicle combinat). Segons defensen l'empresa promotora, Carbonífera Energia S.A., i l'alcaldia de Mequinensa, la central tèrmica caldrà per mantenir els llocs de treball que la mineria del carbó encara conserva a la comarca, en especial davant la perspectiva del pròxim tancament de la central tèrmica d'Escucha (Terol) que utilitza el lignit de les mines mequinensanes. La pregunta que sorgeix és com podrà sobreviure la mineria de la zona únicament amb una central, la de Mequinensa, que consumiria una petita part de la que es consumeix a Escucha.

La qüestió principal a abordar no és la creació o destrucció d'uns llocs de treball, per molt que comprengui l'angoixa personal dels implicats, sinó si es posa en perill o no la salut general de la població o si es perjudica a altres sectors que també tenen drets molt legítims a defensar, inclosos els laborals, com poden ser les explotacions agrícoles o la indústria turística, que no agrada de fums dolents. El dret al treball d'uns acaba on comencen els drets d'altres, en especial si parlem del dret a la salut.

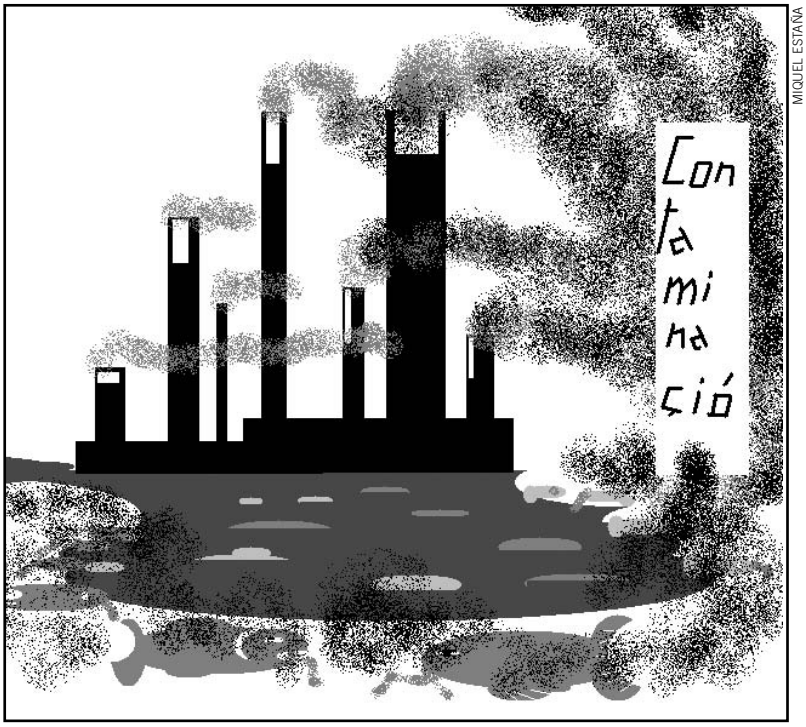

MIQUEL ESTAÑA

«La qüestió principal és si es posa en perill o no la salut general de la població.»

Cal reconèixer que la tècnica de combustió del carbó que es pretén usar (en llit fluid) a Mequinensa és més eficaç que abans. Tan eficaç que fins i tot podria cremar residus industrials si es tanquessin les mines. No obstant això, l'eficàcia no és mai del 100%. Els promotors compten d'una banda el bé que dessulfuren, però d'altra banda ells mateixos diuen que en algunes zones veïnes, pròximes a la població d'Almatret, s'acostaran molt als límits legals per al SO_2 (òxid de sofre)… d'on prové doncs aquest sofre?

Amb les seves pròpies dades es dedueix que aquesta central emetrà en un any prop de les 500 tones d'òxids de nitrogen (NOx), equivalent al que emetria el tràfic d'una ciutat amb més de 1.300.000 cotxes, unes 1.000 tones de SO_2 i unes 80 tones d'estalzí. Es posin com es posin, això no és una central verda.

Es necessitaria posar límits legals més baixos però no ho fan per no deixar en la il·legalitat al 90% de la indústria. Una altra és que l'administració espanyola té fama de ser la menys complidora en qüestions ambientals de tota la Unió Europea. I, una cosa que costa de creure: en els procediments administratius que se segueixen per autoritzar ambientalment aquests projectes, un a Catalunya i l'altre a l'Aragó, cada un s'estudia per separat. O dit en altres paraules: sembla que no es tindrà en compte la suma d'emissions contaminants de tots els projectes de la zona. Per això, si se sol·licités, teòricament clar, l'autorització per crear 100 centrals com la de Mequinensa, estudiarien cada cas per separat i previsiblement les autoritzarien totes, però si es volgués autoritzar una sola central 100 vegades més gran no ho farien. Ja veuen com es fan les coses… Hi ha autoritzacions ambientals, però no hi ha planificació ambiental.

Finalitzo recordant que la contaminació és causa important de mortalitat. Cada any moren prematurament per aquesta causa unes 16.000 persones a Espanya. Per això urgeix que ens prenguem seriosament tot el que ens ve al damunt i que lluitem per no convertir-nos en una claveguera industrial. A les nostres mans està.

el futur ja és aquí

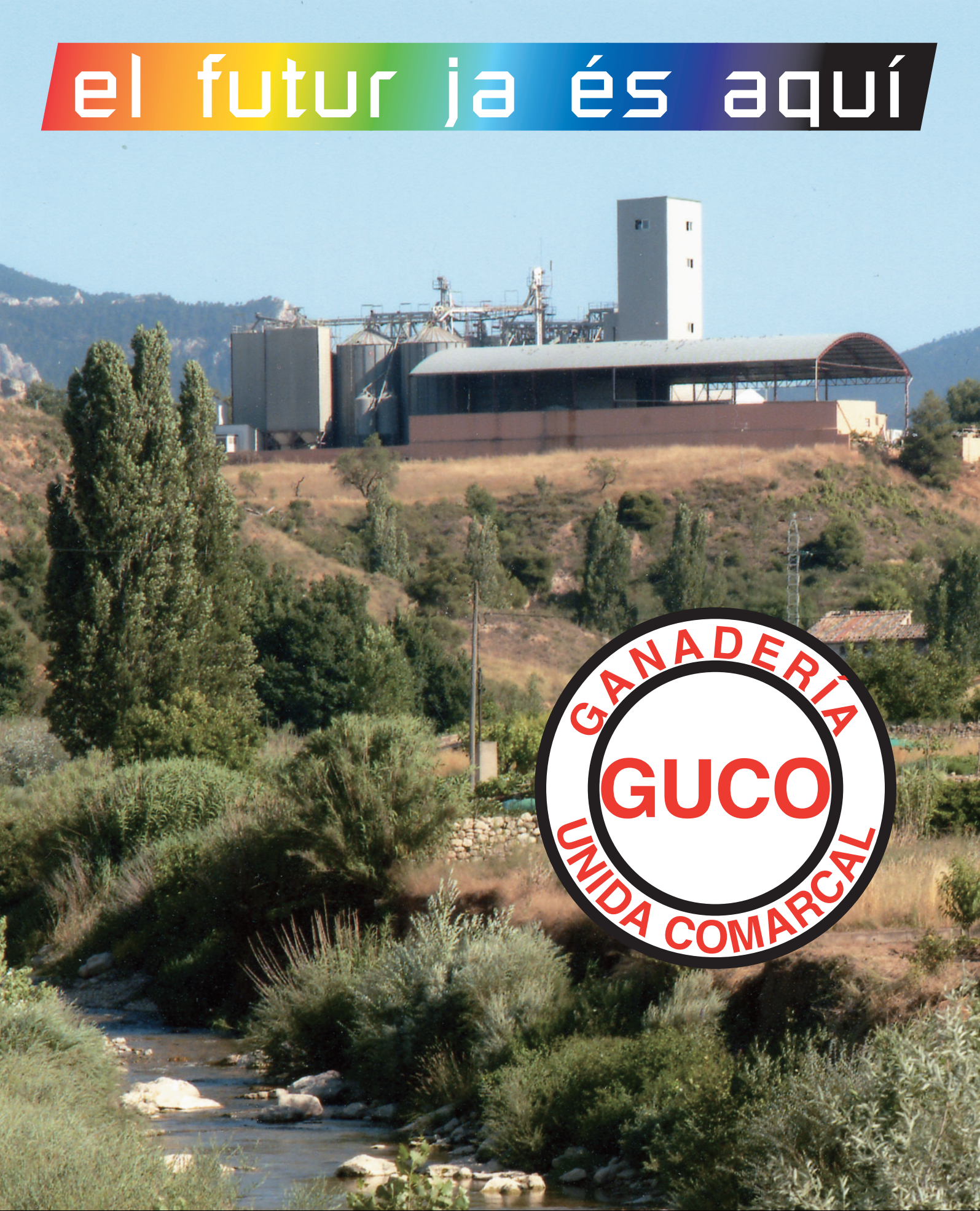

GRUPO DE EMPRESAS ARCOIRIS

www.grupoarcoiris.com